

Іскендеров Е. Ф.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правоохоронної та
антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права
Міжрегіональної Академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0002-9613-3806

Погорецький М. М.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права
і кримінології Національної академії Служби безпеки України
ORCID ID: 0000-0003-2888-0911

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/19-40>

УДК 343.14

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ СТОРОНИ ОБВИНУВАЧЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню визначення поняття та змісту оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення.

Авторами проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «оперативно-розшуковий захід» та зроблено висновок, що досліджувана категорія є сукупністю узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом про оперативно-розшукову діяльність суб'єктів, що здійснюються переважно негласно шляхом використання оперативних сил, засобів, методів та форм.

Розроблено класифікацію оперативно-розшукових заходів.

Визначено, що оперативно-розшукові заходи, до складу яких входять як розвідувально-пошукові, так і контррозвідувальні заходи, що здійснюються суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, слід відрізняти від контррозвідувальних заходів, що проводяться контррозвідувальними підрозділами Служби безпеки України для отримання фактичних даних про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав і організацій та регламентуються Законом України «Про контррозвідувальну діяльність» від 26 грудня 2002 р. (статті 6, 7, 8) та відомчими нормативно-правовими актами, а також від розвідувальних заходів, що здійснюються розвідувальними органами України з метою отримання інформації, яка необхідна для забезпечення інтересів безпеки громадян, суспільства й держави, і регламентуються таємними відомчими нормативними актами, оскільки Закон України «Про розвідувальні органи України» проведення таких заходів не регламентує, а визначає лише правові основи організації і діяльності спеціальних органів державної влади, які здійснюють розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз, порядок контролю й нагляду за їх діяльністю, а також встановлює правовий статус співробітників цих органів, їх соціальні гарантії.

Встановлено, що оперативно-розшукове забезпечення кримінального процесуального доказування на досудовому розслідуванні охоплює діяльність оперативних підрозділів з виявлення злочинів (оперативний (ініціативний) пошук); пошук і фіксацію фактичних даних, що входять до предмету доказування в межах оперативно-розшукової справи; здійснення процесуальних дій та розшуку підозрюваного за дорученням слідчого, прокурора; проведення комплексу заходів оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального процесуального доказування впливає на гарантії прав людини як в оперативно-розшуковій діяльності, так і в кримінальному процесі.

Доводиться, що успішне розслідування та розкриття і розслідування будь-якого злочину може бути здійснено лише за умов його організаційно-тактичного оперативно-розшукового забезпечення.

Обґрунтовується, що виходячи з того, що в ході здійснення оперативно-розшукової заходів під час оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення нерідко порушуються права люди, є необхідність посилення їх гарантій як в ОРД, так і в досудовому провадженні і, зокрема, через посилення відомчого та судового контролю і прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і досудовим провадженням.

Ключові слова: доказування, докази, оперативно-розшукові заходи, сторона обвинувачення, гарантії прав людини, прокурорський нагляд, відомчий контроль, судовий контроль

Постановка проблеми. Виявлення й документування ознак злочинів, особливо вчинених організованими злочинними угрупованнями, які мають тенденцію до професіоналізму та транснаціональних характер¹, можливо лише за допомогою таємних засобів, якими є оперативно-розшукові заходи (далі – ОРЗ), що є головним інструментарієм оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД).

Правова невизначеність поняття ОРЗ та відсутність їх законодавчого переліку негативно позначається на правозастосовному процесі не лише підрозділів, уповноважених на здійснення ОРЗ, а й органів досудового розслідування, прокуратури та суду при використанні в ході досудового слідства чи судового розгляду кримінальної справи матеріалів ОРД, отриманих у ході проведення ОРЗ, здійсненні прокурорського нагляду і судового контролю за ОРД, поновленні прав громадянина, порушених незаконним провадженням ОРЗ та ін².

Формулювання поняття ОРЗ і законодавче визначення їх переліку має важливе значення для розробки правових ін-

ститутів та окремих норм законодавчих і відомчих нормативних актів, що регулюють ОРД, контррозвідувальну (далі КРД), розвідувальну діяльність та кримінальний процес, наприклад, для законодавчого визначення підстав проведення ОРЗ, використання їх результатів у кримінальному процесі, прокурорського нагляду й судового контролю за їх провадженням, у тому числі й для оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні, що й обумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не дивлячись на те, що проблемні питання кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення досліджували у своїх наукових працях такі вчені як: Ю.П. Аленін, В.В. Вапнярчук, І.В. Глов'юк, В.О. Гринюк, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, В.С. Зеленецький, С.О. Ковальчук, Г.Р. Крет, Л.М. Лобойко, О.О. Поддобний, М.А. Погорецький, І.В. Рогатюк, Д.Б. Сергєєва, Н.В. Сибільова, О.С. Старенький, С.М. Стахівський, О.Ю. Татаров, О.М. Толочко,

¹ М.А. Погорецький, Організована злочинність: тенденції розвитку та заходи протидії (2007) 16 *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 99–110.

² М.А. Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 246.

О.І. Трусов, Л.Д. Удалова, С.С. Чернявський, А.С. Шевчишин, О.Г. Шило, М.Є. Шумило, В.М. Юрчишин та ін, поняття та зміст оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення у досудовому розслідуванні в повній мірі не досліджувалися.

Метою статті є дослідження окремих проблемних питань визначення поняття та змісту оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення у досудовому розслідуванні.

Виклад основного матеріалу. Важливе значення в забезпеченні реалізації кримінальних процесуальних гарантій¹ сторони обвинувачення як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні має оперативно-розшукова діяльність, яка виконує низку завдань, що мають вагоме значення для досягнення як мети й завдань ОРД та кримінального процесу².

Завданнями ОРД відповідно до ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також

отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Виконання завдань і досягнення мети ОРД, як переконливо доводять фахівці, неможливо без забезпечення уповноваженими оперативними підрозділами збереження в таємниці відомостей про час, місце, об'єкти, методи й засоби проведення оперативно-розшукових заходів³.

Важливе значення в ході реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні ОРД відіграє в подоланні протидії злочинних угруповань органам досудового розслідування⁴.

Оперативно-розшукові заходи становлять основний зміст ОРД. Водночас у теорії ОРД питання про поняття, зміст, перелік та класифікацію оперативно-розшукових заходів є дискусійним.

Правова невизначеність поняття ОРЗ та відсутність їх законодавчого переліку негативно позначається на правозастосовному процесі не лише підрозділів, уповноважених на здійснення ОРЗ, а й органів досудового розслідування кримінальної справи, прокуратури та суду при використанні в ході досудового слідства чи судового розгляду кримінальної справи матеріалів ОРД, отриманих у ході проведення ОРЗ, здійсненні прокурорського нагляду і судового контролю за ОРД, поновленні прав громадяни-

¹ Докладно див: М А Погорецький, Поняття кримінально-процесуальних гарантій (2014) 2 *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_2_27> дата звернення 04.05.2022; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні гарантії: до визначення поняття: *матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання»* (м. Острого, 15–16 листопада 2013 року) (Острого, Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013) 289–292.

² М А Погорецький, Мета і завдання оперативно-розшукової діяльності (2004) 70 *Проблеми законності* 95–103; М А Погорецький, Мета і завдання кримінального процесу в новому КПК України. *Українське правосуддя: здобутки та перспективи*: матеріали Всеукр. наук-практ. конф. (м. Чернівці, 16 трав. 2008 р.) (Чернівці, Рута, 2008) 363–368; М А Погорецький, Мета й завдання оперативно-розшукової діяльності. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: у 10 т. Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / відп. ред. В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 440–444; М А Погорецький, Мета і завдання кримінального процесу. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвячена XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.) (Одеса, Фенікс, 2013) 505–508.

³ М А Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: проблеми правового регулювання (2007) 14 *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 142–144; М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, Вид-во НА СБ України, 2004) 236.

⁴ М А Погорецький, В П Сапальов, Подолання протидії організованої злочинності в ході досудового слідства (2005) 13 *Зб. наук. праць Нац. акад. Служби безпеки України* 148–152.

на, порушених незаконним проведенням ОРЗ, та ін.

Важливе значення формулювання поняття ОРЗ і законодавче визначення їх переліку має для розробки правових інститутів та окремих норм законодавчих і відомчих нормативних актів, що регулюють ОРД, контррозвідувальну, розвідувальну діяльність та кримінальний процес, наприклад, для законодавчого визначення підстав проведення ОРЗ, використання їх результатів у кримінальному процесі, прокурорського нагляду й судового контролю за їх проведенням тощо.

Зважаючи на значення поняття ОРЗ для теорії, законодавства й практики, йому як предмету наукового дослідження присвячено низку наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених-фахівців у галузі ОРД, контррозвідувальної діяльності, розвідки, криміналістики та кримінального процесу, в яких нами виявлено понад 30 його визначень¹. Неоднозначне розуміння поняття ОРЗ у теорії призводить до того, що в законодавстві, відомчих нормативно-правових актах і на практиці нерідко до ОРЗ відносять те, що не відповідає їх змісту (наприклад, організаційні заходи, що здійснюються в межах ОРД, оперативного-розшукові операції, які за своєю ґносеологічною й правовою природою мають інше змістовне значення).

Таким чином, наукова й правова невизначеність поняття ОРЗ та їх переліку

актуалізує теоретичну й законодавчу розробку цієї проблеми², що має практичне значення для підвищення ефективності правозастосовного процесу органів, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю і корупцією, й суду та підвищення гарантій забезпечення прав людини, що притягується до цієї сфери.

Слід зазначити, що ані чинний КПК України 2012 р., ані Закон України № 2135–12 від 18 лютого 1992 р. (далі – Закон про ОРД) не дають його визначення. Окрім того, сам термін «оперативно-розшуковий захід» навіть не включається до законодавчого визначення поняття ОРД (ст. 2 Закону про ОРД) як невід’ємна її складова, хоча згадується в низці його норм³.

Наприклад, у ст. 6 цього Закону вказані підстави здійснення ОРД за допомогою ОРЗ. У статті 7 Закону про ОРД зазначається, що оперативні підрозділи зобов’язані вжити необхідних ОРЗ щодо попередження, виявлення, розкриття злочину тощо. У ст. 9 вказаного Закону визначаються умови законності проведення ОРЗ.

Термін «захід» окремими вченими визнається синонімом «засобу»⁴, і це, на наш погляд, не є помилкою. Засіб тлумачиться як спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось, спосіб, прийом⁵.

Одне з перших визначень ОРЗ було сформульовано А.Г. Лекарем (1966 р.),

¹ О Ф Долженков, А Ф Думко, І П Козаченко, Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції (Одеса: НДРВВ ОІВС, 2000) 14; Л В Бородич (ред.), Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ. Заг. частина: підручник (Луганськ: РВВ ЛІВС, 1999) 18; І В Сервецький, Проблеми теорії оперативно-розшукових заходів (2002) 3 *Науковий Вісник НА ВСУ* 51–59; М А Погорецький, Засоби пізнання в оперативно-розшуковій діяльності (2004) 9 *Питання боротьби зі злочинністю* 137–149; М А Погорецький, Засоби пізнання в оперативно-розшуковій діяльності. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / ред. В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 279–282.

² М А Погорецький, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: проблеми застосування окремих положень (2001) 3 (26) *Вісник Акад. правових наук України* 205–213.

³ М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, Вид-во НА СБ України, 2004) 236; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 169–177.

⁴ М А Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: поняття і види (2005) 1 (3) *Державна безпека України* 62–67; М А Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: проблеми правового регулювання (2007) 14 *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 143; М А Погорецький, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: проблеми застосування окремих положень (2001) 3 (26) *Вісник Акад. правових наук України* 205–213.

⁵ В Т Бусел (ред.), Великий тлумачний словник сучасної української мови (Київ, Ірпін, ВТФ «Перун», 2009) 1280.

який під оперативно-розшуковими заходами розумів «дії працівників органів охорони громадського порядку, засновані на використанні наявних в їх розпорядженні негласних засобів і методів у поєднанні з голосними і спрямовані на вирішення приватних завдань оперативно-розшукової діяльності». У більш пізній роботі А.Г. Лекарь (1972 р.) дещо змінив первісну дефініцію ОРЗ, визначивши їх як «засновані на використанні спеціальних негласних засобів і методів в поєднанні з голосними засобами і методами дії оперативного працівника органів внутрішніх справ, спрямовані на вирішення окремих завдань боротьби з злочинністю»¹.

І.В. Сервецький та, В.А. Дашко оперативно-розшуковий захід визначають як сукупність узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» суб'єктів, що здійснюються переважно негласно шляхом використання оперативних сил, засобів, методів та форм². В іншій своїй роботі І.В. Сервецький зазначає, що оперативно-розшуковий захід – це сукупність дій спеціально уповноважених на те державних органів і їх посадових осіб, які здійснюються з дотриманням регламентованих законом підстав та умов, що відповідають нормам моралі та законності, й безпосередньо спрямованих на виконання цілей і завдань оперативно – розшукової діяльності³.

В.А. Лукашов, А.Н. Філіпов вважають, що ОРЗ це дії, які здійснюються оперативними підрозділами з метою швидкого і повного розкриття злочинів,

розшуку злочинців і безвісно відсутніх осіб, і ґрунтуються на використанні оперативно-розшукових сил, засобів та методів⁴. Як бачимо, прихильники цієї думки схильні протиставляти ОРЗ методам ОРД. Відповідно ЗУ «Про Оперативно-розшукову діяльність» ми не зустрічаємо поняття «метод ОРД», тому протиставлення цих термінів є, на наш погляд, необґрунтованим. Більше того, в українській мові метод зазначається як – спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя, прийом або система прийомів, що застосовується в будь-якій галузі. Свою точку зору з цього приводу обґрунтовують відомі фахівці в галузі ОРД І.І. Басецький, Г.Т. Кабанов, В.П. Шиєнок, розглядаючи ОРЗ як сукупність об'єднаних єдиним тактичним задумом дій оперативних працівників та інших осіб, які беруть участь в ОРД, спрямованих на вирішення поставлених у даній оперативно-розшуковій ситуації завдань. З цього визначення випливає, що ОРЗ – це дія суб'єктів, які здійснюють ОРД. Такі дії оперативних працівників пояснюється словом «захід», тобто сукупність дій, засобів для досягнення, здійснення чогось.

М.А. Погорецький сформулював теоретичну дефініцію ОРЗ, визначивши їх як сукупність узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених державних органів і їхніх посадових осіб, що здійснюються на підставі й у спосіб, визначені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і відомчими нормативно-правовими актами⁵.

Слід відзначити, що пізніше у своїх працях М.А. Погорецький наводить

¹ М.А. Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсис ЛТД, 2007) 108.

² І.В. Сервецький, В.Д. Дашко, 3 Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (Київ, Нац. акад. внутр. справ України, 2006) 400.

³ І.В. Сервецький, Теоретичні засади сутності і змісту оперативно-розшукових заходів (2007) 2–3 *Вісник Академії управління МВС* 78–88 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2007_2-3_8> дата звернення 04.05.2022.

⁴ Т.Є. Очкін, Теоретичні проблеми класифікації оперативно-розшукових заходів (Донецьк, 2013) <<http://vchilka.in.ua/irporbb/України+Кафедра+Оперативно-розшукової+діяльності>> б/main.html> дата звернення 04.05.2022.

⁵ М.А. Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: поняття і види (2005) 1 (3) *Державна безпека України НАН України і СБ України* 62; М.А. Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: удосконалення правового регулювання (2006) 14 *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 135–145.

інше визначення, з яким ми погоджуємося, зокрема ОРЗ – це сукупність узгоджених, взаємопов’язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом про ОРД суб’єктів, що здійснюються переважно негласно шляхом використання оперативних сил, засобів, методів і форм¹.

У правовій теорії під засобами розуміють предмети (явища, процеси), за допомогою яких забезпечується отримання результату юридичної діяльності. З цього приводу М.М. Трубніков справедливо зазначав, що «предмет взагалі може бути визнаний засобом лише остільки, оскільки цей предмет слугує меті, оскільки має призначення бути засобом певної мети»². Отже, засобами в ОРД, з нашої точки зору, є все те, за допомогою чого забезпечується отримання результату ОРД, у тому числі й ОРЗ. Виходячи з цього оперативно-розшуковий захід є лише одним із засобів ОРД.

Отже, ОРЗ, на нашу думку, можна визначити як сукупність узгоджених, взаємопов’язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом про ОРД суб’єктів, що здійснюються переважно негласно шляхом використання оперативних сил, засобів, методів та форм. ОРЗ, до складу яких входять як розвідувально-пошукові, так і контррозвідувальні заходи, що здійснюються суб’єктами ОРД, слід відрізняти від контррозвідувальних заходів, що проводяться контррозвідувальними підрозділами СБУ для отримання фактичних даних про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних

держав і організацій і регламентуються Законом України «Про контррозвідувальну діяльність»³ (статті 6, 7, 8) та відомчими нормативно-правовими актами, а також від розвідувальних заходів, що здійснюються розвідувальними органами України з метою отримання інформації, яка необхідна для забезпечення інтересів безпеки громадян, суспільства й держави, і регламентуються тасмними відомчими нормативними актами, оскільки Закон України «Про розвідувальні органи України»⁴ проведення таких заходів не регламентував, а визначав лише правові основи організації і діяльності спеціальних органів державної влади, які здійснюють розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз, порядок контролю й нагляду за їх діяльністю, а також встановлює правовий статус співробітників цих органів, їх соціальні гарантії. Такий підхід до визначення вказаних заходів залишився і в Законі України «Про розвідку»⁵.

Слід зазначити, що контррозвідувальні підрозділи СБУ здійснюють порядок з контррозвідувальною і оперативно-розшуковою діяльністю. Правові режими цих видів діяльності, а також розвідувальної діяльності розвідувальних органів України та їх заходів мають різний характер. Наприклад, такі заходи, як негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв’язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів, що проводиться виключно з метою отримання розві-

¹ М.А. Погорецький, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: проблеми застосування окремих положень (2001) 3 (26) *Вісник Акад. правових наук України* 205–213; М.А. Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: проблеми правового регулювання (2007) 14 *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 144; М.А. Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: поняття і види (2005) 1 (3) *Державна безпека України* 62–67; М.А. Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсис ЛТД, 2007) 176.

² Н.Н. Трубніков, О категориях «цель», «средство», «результат» (1968) *Вища школа* 20.

³ Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>> дата звернення 04.05.2022.

⁴ Про розвідувальні органи України: Закон України від 22.03.2001 № 2331-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14#Text>> дата звернення 04.05.2022.

⁵ Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 № 912-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#n442>> дата звернення 04.05.2022.

дувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України, запобігання і припинення розвідувально-підбивних посягань спеціальних служб іноземних держав та іноземних організацій¹, як зазначається в ч. 3 ст. 8 Закону про ОРД, здійснюються в порядку, узгодженому з Генеральним прокурором України та Головою Верховного Суду України, який відрізняється від того, що встановлений у ч. 2 ст. 8 Закону про ОРД².

Варто зауважити, що у чинному Законі України про ОРД та у відомчих нормативно-правових актах відсутня й окрема стаття, яка б встановлювала вичерпний перелік ОРЗ з розкриттям їх змісту, підстав та порядку проведення, як це має місце, наприклад, у законодавстві про ОРД колишнього СРСР³. Оперативно-розшукові поряд з іншими заходами, що здійснюються оперативно-розшуковими підрозділами, лише у загальній формі вказані у ст. 8 Закону України про ОРД, яка встановлює права підрозділів, що здійснюють ОРД. Окремі з них, а також підстави та порядок їх здійснення, документування й надання органам, що ведуть кримінальний процес, передбачені у розрізних закритих відомчих нормативно-правових актах, які не є доступними для суб'єктів кримінально-процесуальних відносин (слідчих, прокурорів, суддів, обвинувачених, потерпілих, захисників та ін.), що значно ускладнює використання матеріалів ОРД, отриманих у ході проведення таких заходів у кримінальному судочинстві, негативно позначається на ефективності боротьби зі злочинністю та захисті прав і законних інтересів учасників кримінального процесу, а також не відповідає вимогам ч. 2 ст. 19 Конституції України,

відповідно до якої органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, тому ця проблема, як вже нами зазначалося, потребує свого вирішення шляхом доповнення відповідною нормою Закону України про ОРД, у якій слід визначити поняття, перелік ОРЗ і підстави проведення кожного з них, а також форму отриманого результату без докладного розкриття їх змісту, який становить державну таємницю. Відсутність чіткого переліку ОРЗ в Законі «Про оперативно-розшукову діяльність» ускладнює надання слідчим доручень щодо проведення оперативними підрозділами відповідних ОРЗ⁴.

Термін «оперативно-технічний захід» має нормативне закріплення у п. 3 ст. 7 Закону України «Про контрольно-розвідувальну діяльність», що закріплює право Служби безпеки України проводити оперативно-технічні заходи. Досліджуваний термін без роз'яснення його сутності використано в Указі Президента України від 07.11.2005 № 1556 «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів».

Разом з тим, однастайності в розумінні зазначеного поняття бракує. Про значення єдиної думки щодо сутності оперативно-технічного заходу зазначають М.А. Погорецький та Ю.Ю. Орлов, стверджуючи при цьому, що відсутність такого розуміння не дозволяє чітко визначити їх перелік.

Підсумовуючи ознаки, які вченими включені в поняття оперативно-технічного заходу, автори приходять до висновку, що визначення повинно містити як його видові ознаки (відображення сут-

¹ М.А. Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, Вид-во НА СБ України, 2004) 236; М.А. Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: поняття і види (2005) 1 (3) *Державна безпека України* 62–67; М.А. Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсис ЛТД, 2007) 176.

² Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України (1992) 22 Відомості Верховної Ради України 303.

³ К.К. Горяинов, Ю.Ф. Кваша, К.В. Сурков, Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности»: комментарий (1997) *Новый Юрист* 196–352.

⁴ М.А. Погорецький, Межі доручення слідчого органу дізнання про проведення оперативно-розшукових заходів (2000) 9 *Право України* 47–49.

ності заходу), так і посилання на нормативне закріплення (надає однозначності визначенню). Під оперативно-технічним заходом, стверджує автор, розуміється оперативно-розшуковий захід, який включений до затвердженого відомчим нормативним актом переліку на основі чинного законодавства та здійснюється за участю оперативно-технічних підрозділів із негласним застосуванням засобів оперативної техніки¹.

За результатами аналізу положень чинного законодавства, що регулює ОРД, можна зробити висновок, що оперативно-розшуковими заходами є наступні: 1) опитування осіб; 2) контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка; 3) ознайомлення з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, а також у передбачених законом випадках витребування документів та даних, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів; 4) відвідування жилих та інших приміщень за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується; 5) негласне виявлення та фіксація слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину; 6) проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; 7) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 8) здійснення аудіо-, відеоконтролю

особи; 9) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 10) зняття інформації з електронних інформаційних мереж; 11) накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та виїмка; 12) спостереження за особою, річчю або місцем; 13) аудіо-, відеоконтроль місця; 14) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; 15) отримання від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформації про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави. Проведення операцій із захоплення злочинців, припинення злочинів (п. 5 ч. 1 ст. 8 Закону про ОРД), на наш погляд, є оперативно-розшуковими операціями, оскільки складаються із сукупності поєднаних спільною метою оперативно-розшукових та інших заходів².

Аналіз ст. 8 Закону України про ОРД, а також відповідних статей Законів про ОРД інших країн – учасниць колишнього СРСР і відповідних відомчих нормативно-правових актів дозволяє зробити висновок, що заходи, які проводять оперативно-розшукові підрозділи в ході ОРД, мають різний правовий і організаційно-тактичний характер, що дало можливість окремим науковцям запропонувати низку їх класифікацій³. Не маючи можливості докладного їх аналізу, враховуючи обсяг роботи, зазначимо, що, з нашого погляду, в усіх запропонованих класифікаціях, кожна з яких заслуговує на увагу, однак загальним недоліком їх є те, що в них необґрунтовано змішуються такі поняття, як дії, заходи, методи, операції, засоби, які, хоч і є схожими, проте мають своє власне значення. Невизначеність у понятті ОРЗ ускладнює й

¹ М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, Вид-во НА СБ України, 2004) 238; Ю Орлов, Показники якості оперативно-розшукової інформації (2005) 12 *Право України* 53–56; М А Погорецький, Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у 2 ч. Ч. 1 (Луганськ, Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2008) 126.

² М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсис ЛТД, 2007) 174.

³ М Є Шумило, Теоретичний аналіз доказування у кримінальному процесі. Рецензія на монографію Гмирка В П Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: монографія (Дніпропетровськ, Акад. митної служби України) (2011) 5 *Право України* 348–351.

вибір правильного критерію для їх класифікації. На нашу думку, які б критерії не застосовувалися для класифікацій ОРЗ, будь-яка з них є умовною, оскільки кожен з ОРЗ за певних обставин може бути віднесений до тієї чи іншої групи, а, наприклад, у сукупності з іншими ОРЗ складати відповідні операції. Поряд з цим, кожний з ОРЗ є в своє чергу і відповідним засобом ОРД.

О.Ю. Шумилов класифікує оперативно-розшукові заходи на категорії¹. До першої категорії (звичайної) він відносить заходи, що не обмежують конституційні права людини і можуть проводитися як у рамках адміністративно-режимної оперативно-перевірочної роботи, так і під час оперативно-розшукового процесу: опитування, збирання відомостей, збір зразків для порівняльного дослідження (крім збору зразків з проникненням у житло й збору зразків голосу людини шляхом контролю її телефонних переговорів), перевірочну закупівлю, дослідження предметів і документів, спостереження (крім спостереження з проникненням у житло), ідентифікація особистості, оперативне впровадження, контрольована поставка, обстеження приміщень, будинків, споруд (крім житла), ділянок місцевості й транспортних засобів і зняття інформації з технічних каналів зв'язку (не порушуючи сферу приватного життя громадян).

До другої категорії, на думку О.Ю. Шумилова, належать заходи, що обмежують конституційні права людини, «...які проводять тільки під час оперативно-розшукового процесу для вирішення завдань, пов'язаних з обмеженням певного конституційного права людини й громадянина». До цих заходів він відносить усі оперативно-розшукові заходи, що залишилися, за винятком оперативного експерименту. Оперативний експеримент належить до третьої (спеці-

альної) категорії заходів, які спрямовані на протидію вчиненню тяжких і особливо тяжких злочинів².

О.Ю. Шумилов запропонував також іншу класифікацію. На його думку, оперативно-розшукові заходи поділяються на дії, заходи й операції. До дій належать: опитування, збирання відомостей, збір зразків для порівняльного дослідження, дослідження предметів і документів, спостереження, ідентифікація особистості. Заходами, на його думку, є: обстеження приміщень, будинків, споруд, ділянок місцевості й транспортних засобів, оперативний експеримент, контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень, прослуховування телефонних переговорів і зняття інформації з технічних каналів зв'язку, оперативне впровадження й перевірочна закупівля. Операцією вчений вважає контрольовану поставку³.

О.Ю. Шумилов фактично наводить ще одну класифікацію, виокремлюючи серед оперативно-розшукових заходів оперативно-технічні, спеціальні й усі інші оперативно-розшукові заходи⁴.

До того ж у публікаціях із цієї теми науковці інколи роблять спроби обґрунтувати досить дискусійні положення щодо цього. Так, Н.І. Гончарова зазначає, що метод ОРД є системою специфічних прийомів та операцій (оперативно-розшукових засобів і заходів), спрямованих на отримання й реалізацію оперативно значущої інформації. Із цього випливає, що ОРЗ та засоби ОРД є складовими методів ОРД.

У теорії ОРД існує така класифікація ОРЗ: 1. Залежно від обмеження права і свободи громадян: ОРЗ, не обмежують конституційними правами громадян (опитування, спостереження, наведення довідок, збір зразків для порівняльного дослідження, перевірочна закупівля, дослідження предметів і розповсюдження

¹ А.Ю. Шумилов, Юридические основы оперативно-розыскных мероприятий: учебное пособие (1999) 128.

² Ю. Орлов, Показники якості оперативно-розшукової інформації (2005) 12 *Право України* 53–56.

³ Там само.

⁴ А.Ю. Шумилов, Деятельность оперативно-розыскная, контрразведывательная, частная сыскная (детективная): краткая сыскная энциклопедия (2000) 79–81.

документів, ототожнення особистості, оперативне впровадження, контролювана постачання і оперативний експеримент); обмежують конституційними правами громадян (негласне обстеження приміщень, будинків, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів, контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень, прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку). 2. Залежно від тривалості проведення: разові ОРЗ (опитування, наведення довідок, ототожнення особистості, оперативний експеримент, закупівля тощо); триваючі ОРЗ (контроль поштових відправлень, оперативне впровадження, прослуховування телефонних переговорів, спостереження тощо). 3. Залежно від видів санкціонування: а) ті що не потребують будь-якого санкціонування: опитування; наведення довідок; збір зразків для порівняльного дослідження; дослідження предметів та інших документів; спостереження; ототожнення особистості; перевірка закупівля і контролювана постачання предметів, речовин та продукції, вільна реалізація якої дозволена. б) потребують відомчого санкціонування керівником органу здійснює ОРД: перевірка закупівля і контролювана постачання предметів, речовин та продукції, вільна реалізація якої дозволена. – оперативний експеримент- оперативне впровадження в) потребують судового рішення: контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень; прослуховування телефонних переговорів; зняття інформації з технічних каналів зв'язку негласне обстеження приміщень, будинків, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів¹.

Ю.М. Грошевий, С.О. Гриненко, О.В. Капліна пропонують класифікувати оперативно-розшукові заходи на: 1) разові та триваючі ОРЗ; 2) гласні та негласні ОРЗ; 3) ОРЗ, проведення яких не потребує будь-якого санкціонування; 4) ОРЗ, що проводяться з дозволу начальника оперативно-розшукового підрозділу; 5) ОРЗ, які проводяться не інакше як за рішенням суду; 6) Глибокі та поверхневі ОРЗ; 7) Автономні та комплексні ОРЗ².

Для вирішення проблеми використання матеріалів ОРД у кримінальному процесуальному доказуванні на досудовому розслідуванні важливими критеріями класифікації ОРЗ, як обґрунтовано доводять фахівці, є їх функціональне призначення, обмеження конституційних прав людини, умови й особливості проведення, характер регламентації Законом про ОРД, документування та використання їх результатів у кримінальному процесі³.

Оперативними організаційно-управлінськими⁴ є ті заходи, що проводяться для самозабезпечення функціонування ОРД як самостійної державної діяльническої системи, а також здійснення ОРЗ (оперативно-забезпечувальних та інформаційно-пізнавальних заходів: використання допомоги гласних і негласних штатних та позаштатних працівників (п. 12 ст. 8 Закону про ОРД); встановлення конфіденційного співробітництва з особами на засадах добровільності (п. 13 ст. 8 Закону про ОРД); створення з метою конспірації підприємств, організацій, використання документів, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних

¹ М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 171–176.

² Програма навчальної дисципліни «Правові основи оперативно-розшукової діяльності» (галузь знань 0304 «Право», освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр», спеціальність 8.03040101 «Правознавство») / уклад. Ю М Грошевий, С О Гриненко, О В Капліна та ін. (Харків, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013) 11.

³ М А Погорецький, Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у 2 ч. Ч. 1 (Луганськ, Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2008) 132.

⁴ М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 173.

підрозділів (п. 16 ст. 8 Закону про ОРД); створення і застосування автоматизованих інформаційних систем (п. 17 ст. 8 Закону про ОРД)).

Організаційно-управлінські, як і оперативно-забезпечувальні, заходи (операції) не мають самостійного характеру, а є допоміжними, оскільки спрямовані на успішне проведення інформаційно-пізнавальних заходів, і у кінцевому рахунку на створення умов для своєчасного отримання оперативної інформації.

У свою чергу ОРЗ можна поділити на оперативно-забезпечувальні й інформаційно-пізнавальні¹.

Оперативно-забезпечувальними є заходи (операції), що спрямовані на успішне проведення конкретних інформаційно-пізнавальних заходів для пізнання конкретних обставин злочинної діяльності (пошук та виявлення фактичних даних і їх джерел). До цієї групи заходів належать вказані у ст. 8 Закону про ОРД: контрольна та оперативна закупівля й постачання (п. 2); порушення питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та прийняття участі в їх проведенні (п. 3); проведення операцій по захопленню злочинців, припиненню злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб (п. 5); проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості (п. 8).

Інформаційно пізнавальні заходи – це такі заходи, що безпосередньо спрямовані на отримання оперативної інформації відповідно до завдань ОРД.

Оперативні інформаційно-пізнавальні заходи в залежності від мети, з якою вони проводяться, можуть бути розвідувально-пошуковими, розшуковими й контррозвідувальними.

До оперативно-пізнавальних заходів належать вказані в ст. 8 Закону про ОРД: опитування (п. 1); відвідування жилих та інших приміщень за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин вчиненого або такого, що готується, злочину, а також збирання відомостей про протиправну діяльність підозрюваних або осіб, щодо яких провадиться перевірка (п. 6); негласне виявлення та фіксування слідів тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержання розвідувальної інформації, у тому числі шляхом проникнення оперативного працівника в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки (п. 7); зняття інформації з каналів зв'язку, застосування інших технічних засобів отримання інформації (п. 9); контроль шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштових відправлень (п. 10); здійснення візуального спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів (п. 11)².

На наш погляд, формулювання окремих ОРЗ цієї категорії в чинній редакції Закону про ОРД потребує певних уточнень. Окрім того, є потреба у тому, щоб Законом про ОРД були передбачені й такі ОРЗ, як наведення довідок про об'єктів оперативно-розшукової діяльності; оперативний експеримент; ототожнення особистості.

В залежності від мети та завдань проведення кожний із вищевказаних заходів може бути розвідувально-пошуковим, контррозвідувальним та розшуковим.

¹ М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, Вид-во НА СБ України, 2004) 132; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 171–176.

² Там само.

Виходячи із особливостей та засобів проведення ОРЗ можуть бути оперативними й оперативно-технічними¹.

Враховуючи умови проведення, ОРЗ їх обґрунтовано класифікують на ті, що обмежують конституційні права людини й проводяться лише на підставі судового рішення (негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших засобів одержання інформації (ст. 8, ч. 2), й ті, що не потребують такого рішення.

В залежності від гласності проведення ОРЗ можна класифікувати на гласні розшукові заходи (опитування осіб за їх згодою (ст. 8, п. 1), порушення в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій (ст. 8, п. 3), вилучення, збирання й вивчення документів та даних, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів (ст. 8, п. 4); відвідування жилих та інших приміщень за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин вчиненого або такого, що готується, злочину, а також збирання відомостей про протиправну діяльність підозрюваних або осіб, щодо яких провадиться перевірка (ст. 8, п. 6)) й негласні ОРЗ (негласне проникнення

до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших засобів одержання інформації тощо). Окремі з них можуть бути як гласними, так і негласними (наприклад, опитування, збирання відомостей про протиправну діяльність підозрюваних або осіб, щодо яких провадиться перевірка, та ін.).

Враховуючи вимоги до документування та використання результатів ОРЗ у кримінальному процесі, ОРЗ можна класифікувати на ті, що можуть бути використані лише в інформаційно-тактичних цілях у кримінальному процесі, й ті, що за певних умов відповідно до вимог КПК можуть використовуватися для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі².

На наш погляд, ОРЗ, що вказані у ст. 8 Закону про ОРД, можуть проводити лише ті органи дізнання, що визначені у ст. 5 цього Закону. Що ж стосується розшукових заходів, які вказані в ч. 5 ст. 104, ч. 3 ст. 114 КПК, то їх можуть проводити будь-які органи дізнання. Ці заходи не мають статусу оперативно-розшукових. Їх перелік слід визначити у КПК України.

Зважаючи на те, що на ОРД покладється превентивна функція у боротьбі зі злочинністю, яка чинним Законом про ОРД не врегульована, а лише передбачається (ст. 1), на що справедливо зауважують правники³, вважаємо за доцільне

¹ М А Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: поняття і види (2005) 1(3) *Державна безпека України НАН України і СБ України* 61–63; М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, Вид-во НА СБ України, 2004) 132; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 171–176.

² М А Погорецький, Оперативно-розшукові заходи: проблеми правового регулювання (2007) 14 *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 135–145.

³ М А Погорецький, Попередження корупційних діянь: організаційно-правові аспекти. *Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність*: зб. матеріалів міжн. наук.-практ. семінару (11–12 трав. 2001 р.) (Харків, Східно-регіон. центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003) 101–104; М А Погорецький, Питання попередження злочинів проти життя та здоров'я особи. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 22–23 квіт. 2004 р., НЮАУ) (Харків, 2004) 222–225; М А Погорецький, Питання попередження службових злочинів у сфері господарської діяльності оперативно-розшуковими заходами. *Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності*: матеріали наук.-практ. семінару (м. Харків, 9 листоп. 2004 р.) (Київ, Юрінком Інтер, 2005) 147–149; М А Погорецький, Д В Волков, Попередження незаконного обігу наркотиків у вищих навчальних закладах МВС та СБ України (2009) 2 (2) *Оперативно-розшукова діяльність: проблеми та шляхи їх розв'язання. Додаток до випуску*

в цьому Законі докладно визначити її, надавши право оперативним підрозділам з метою її здійснення проводити ті оперативно-розшукові (розвідувально-пошукові заходи), що не обмежують права громадян (23). Оперативно-розшукові заходи є засобами оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення. Оперативно-розшукове забезпечення сторони обвинувачення (§ 2. Гл. 3 КПК).

Оперативно-розшукового забезпечення є дискусійною доктринальною категорією теорії ОРД, криміналістики та кримінального процесу¹. На підставі системного аналізу їх праць, можемо зробити висновку, що оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення – це є комплексною формою взаємодії органів дізнання і слідства, оскільки в ході цього процесу реалізуються різні форми взаємодії органів дізнання та слідства, а саме: процесуальні, передбачені кримінально-процесуальним кодексом України, й непроцесуальні (організаційно-тактичні), визначені відомчими правовими актами та вироблені багаторічною правозастосовною практикою.

Під такою взаємодією слід розуміти необхідний, заснований на законі та відомчих нормативних актах, координований за проміжними цілями напрямок діяльності незалежних один від одного в адміністративному відношенні органів, спрямований слідчим і здійснюваний у формі правових відносин при комплексному сполученні та ефективному використанні повноважень, методів та форм, властивих кожному з них, який, будучи процесуально й тактично правильно організованим, дозволяє об'єднати і на цих засадах більш ефективно й раціонально використати їхні кримінально-процесуальні та оперативно-розшукові можливості для досягнення мети та вирішення завдань ОРД і кримінального процесу².

Однієї з організаційно-правових форм, яка має комплексний характер та забезпечує таку взаємодію, є оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування підрозділами, уповноваженими на здійснення ОРД.

Метою оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування є: здобуття оперативної інформації в інтересах розкриття злочинів; виявлення й оперативне документування всіх епізодів злочинної діяльності особи (групи осіб), стосовно якої порушено та роз-

№ 3 Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка 21–30; М А Погорецький, Попередження злочинів засобами оперативно-розшукової діяльності. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 груд. 2010 р.) (Харків, ХНУВС, 2010) 13–15.

¹ Докладно див: М А Погорецький, Оперативно-розшукове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження (2003) 3 (9) *Мала енциклопедія нотаріуса* 87–88; М А Погорецький, Оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства. *Слідча діяльність: проблеми теорії та практики*: матеріали наук.-практ. конф. та круглого столу (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 22 і 26 трав. 2008 р.) (Дніпропетровськ, ДДУВС, 2008) 162–165; М А Погорецький, Оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*: у 10 т. Т.VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / ред. В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 613–616; М А Погорецький, Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства: поняття та сутність. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23 квіт. 2010 р.): матеріали: у 2 ч. Ч. II (Запоріжжя, Юрид. ін-т ДДУВС, 2010) 104–107; М В Стащак, Співвідношення понять «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» та «оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження» (2013) 4 (51) *Право і безпека* 117–123; О О Подобний, Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження про корисливо-насиленницьку організовану злочинність (2013) 4 *Форум права* 300–305.

² М А Погорецький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія (Київ, Вид-во НА СБ України, 2004) 85–92; М А Погорецький, В М Хотенець, Процесуальні і організаційні форми взаємодії органів дізнання і досудового слідства (2002) 1 *Право і безпека* 178–183; М А Погорецький, Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2002) 59–60; М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 150.

слідуються кримінальна справа, а також її співучасників; встановлення осіб, які можуть бути свідками у кримінальній справі; легалізація отриманих матеріалів ОРД з метою використання їх як доказів у кримінальній справі, а також для прийняття відповідних рішень у кримінальній справі; здійснення оперативно-розшукових заходів на виконання доручень слідчого та вказівок прокурора у кримінальній справі; захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, якщо виникає реальна загроза їх життю, здоров'ю, житлу, майну, а також відповідних працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів у зв'язку зі службовою діяльністю цих працівників, з метою створення необхідних умов для належного виконання своїх повноважень; встановлення оперативним шляхом місцезнаходження вибухових пристроїв та їх компонентів, а також інструкцій щодо їх використання та застосування; майна, цінностей, коштів, здобутих злочинним шляхом, а також іншого майна, цінностей та коштів, що належать особам, які притягуються до кримінальної відповідальності, з метою забезпечення можливої конфіскації для відшкодування завданих збитків; оперативний контроль за місцезнаходженням підозрюваних та обвинувачених за кримінальною справою; запобігання можливому негативному впливу зв'язків підозрюваних та обвинувачуваних на хід розслідування кримінальної справи; вжиття заходів щодо усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинних дій обвинувачуваними тощо й у цілому – забезпечення ефективного виконання завдань кримінального судочинства на досудових стадіях процесу.

Метою оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування є: здобуття оперативної інформації в інтересах розкриття злочинів; виявлення й оперативне документування всіх епізодів злочинної діяльності особи (групи

осіб), стосовно якої порушено та розслідуються кримінальна справа, а також її співучасників; встановлення осіб, які можуть бути свідками у кримінальній справі; легалізація отриманих матеріалів ОРД з метою використання їх як доказів у кримінальній справі, а також для прийняття відповідних рішень у кримінальній справі; здійснення оперативно-розшукових заходів на виконання доручень слідчого та вказівок прокурора у кримінальній справі; захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, якщо виникає реальна загроза їх життю, здоров'ю, житлу, майну, а також відповідних працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів у зв'язку зі службовою діяльністю цих працівників, з метою створення необхідних умов для належного виконання своїх повноважень; встановлення оперативним шляхом місцезнаходження вибухових пристроїв та їх компонентів, а також інструкцій щодо їх використання та застосування; майна, цінностей, коштів, здобутих злочинним шляхом, а також іншого майна, цінностей та коштів, що належать особам, які притягуються до кримінальної відповідальності, з метою забезпечення можливої конфіскації для відшкодування завданих збитків; оперативний контроль за місцезнаходженням підозрюваних та обвинувачених за кримінальною справою; запобігання можливому негативному впливу зв'язків підозрюваних та обвинувачуваних на хід розслідування кримінальної справи; вжиття заходів щодо усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинних дій обвинувачуваними тощо й у цілому – забезпечення ефективного виконання завдань кримінального судочинства на досудових стадіях процесу.

Підсумовуючи викладена, зауважимо, що успішне розслідування та розкриття будь-якого злочину, як свідчать результати аналізу практики та обґрунтовані висновки правників¹, може бути

¹ М. А. Погорецький, Оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування. Міжнародна полі-

здійснено лише за умов його організаційно-тактичного оперативного-розшукового забезпечення.

Важливе значення в контексті розробки питання оперативного-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення має інститут агентурної (конфіденційної) роботи (інститут негласного співробітництва)¹, що є предметом окремого нашого дослідження.

Як свідчать результати аналізу матеріалів практики² в ході здійснення оперативного-розшукових заходів під час оперативного-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення нерідко порушуються права людини³, які потребують посилення їх гарантій як в ОРД, так і в досудовому провадженні, у тому числі й завдяки посиленню відомчого та судового контролю за проведенням ОРЗ та прокурорського нагляду за ОРД і досудовим провадженням, використанням матеріалів ОРД в кримінальному

провадженні, що обґрунтовано доводять правники⁴.

Основною причиною таких порушень є відсутність в Законі про ОРД чіткої системи оперативного-розшукових заходів та порядку їх проведення, на що вказують 86% опитуваних нами респондентів.

Висновки. Виходячи з проведеного аналізу положень норм кримінального процесуального права, наукової літератури та практичних матеріалів, вважаємо доцільним:

Виключити із ч. 1 ст. 8 Закону про «Оперативно-розшукову діяльність» пункти 2, 8, 9, 10, 11, частини 2, 3 цієї статті і п. 1 ч. 1 цієї статті викласти в такій редакції: «проводити оперативного-розшукові заходи».

Доповнити чинний Закон про ОРД ст. 8¹ «Поняття й види оперативного-розшукових заходів» такого змісту: «Оперативно-розшуковий захід – це сукупність узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою

цейська енциклопедія: у 10 т. Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції) / ред. В В Коваленко, Є В Моїсєєв, В Я Тацій, Ю С Шемшученко (Київ, Атіка, 2010) 613–616.

¹ М А Погорецький, І В Смирнова, Агентурна робота федеральних правоохоронних органів США у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів (2007) 5 (19) *Юрид. радник* 101–105.

² В процесі роботи над цією статтею нами проаналізовано 158 архівних оперативного-розшукових справ різних категорій, а також опитано за спеціальною анкетой 230 оперативних працівників, слідчих, детективів і прокурорів, 88 матеріалів службових розслідувань щодо порушень законності при проведенні оперативного-розшукових заходів.

³ М А Погорецький, Забезпечення основних прав і свобод людини в кримінальному процесі України, проголошених у Загальній Декларації прав та свобод людини і закріплених в Конституції України. *Права людини і правова держава (До 50-ї річниці Загальної декларації прав людини): тези доп. та наук. повідомлень наук. конф. виклад. складу* (Харків, Нац. юрид. акад. України, 10–11 груд. 1998) 168–171; М А Погорецький, Конституція України і проблеми забезпечення прав особистості в оперативного-розшуковій діяльності. *Конституція України – основа модернізації суспільства: матеріали наук.-практ. конф.* (м. Харків 21–22 черв. 2001 р.) (Харків, Право, 2001) 371–374; М А Погорецький, О О Шандупа, Проблеми забезпечення прав людини в оперативного-розшуковій діяльності (2002) 14–15 *Актуальні проблеми політики* 411–416; М А Погорецький, Механізм забезпечення прав учасників кримінального процесу (2012) 4 *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС* 93–101.

⁴ М А Погорецький, Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативного-розшуковою діяльністю. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи: матеріали міжн. наук.-практ. конф.* (Київ, 2–3 жовт. 2006 р.) (Київ, Ген. прокуратура України, Акад. прокуратури України, 2007) 124–127; М А Погорецький, І О Сухачова, Прокурорський нагляд за законністю використання матеріалів оперативного-розшукової діяльності на досудових стадіях кримінального процесу (2010) 4 *Вісник Акад. прокуратури* 64–70; М А Погорецький, Об'єкт і предмет прокурорського нагляду за оперативного-розшуковою діяльністю (2002) 12 *Підприємництво, господарство і право* 127–130; М Погорецький, Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій (2015) 6 *Право України* 86–95; М А Погорецький, Судовий контроль і прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативного-розшукових заходів як доказів у кримінальному процесі (2003) 2 *Вісник Верховного Суду України* 32–38; М А Погорецький, Судовий контроль за дотриманням конституційних прав людини у кримінальному процесі та оперативного-розшуковій діяльності: стан та перспективи розвитку. *Забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов: матеріали міжн. наук.-практ. конф.* (Київ, ДНДІ МВС України, 4 груд. 2009 р.) (Харків, Права людини, 2009) 302–306.

та завданнями дій уповноважених Законом про ОРД суб'єктів, що здійснюються переважно негласно шляхом використання оперативних сил, засобів, методів та форм.

В ході оперативно-розшукової діяльності оперативно-розшуковий підрозділ може проводити такі оперативно-розшукові заходи: 1) опитування громадян; 2) наведення довідок про об'єктів оперативно-розшукової діяльності; 3) дослідження предметів та документів; 4) збирання зразків для порівняльного дослідження; 5) оперативний експеримент; 6) ототожнення особистості; 7) візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів; 8) оперативна закупівля та контрольоване постачання; 9) негласне проникнення до житла чи іншого володіння особи, обстеження приміщень, споруд, ділянок місцевості та транспортних засобів; 10) зняття інформації з каналів зв'язку, застосування технічних засобів отримання інформації; 11) контроль шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштових відправлень.

Перелік оперативно-розшукових заходів є вичерпним і може бути доповнений лише Законом. Рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, вказаних у ч. 2 цього Закону, приймає апеляційний суд за місцем їх проведення.

Окрім того, підсумовуючи викладене зазначимо, що оперативно-розшукове забезпечення кримінального процесуального доказування на досудовому розслідуванні охоплює діяльність оперативних підрозділів з виявлення злочинів (оперативний (ініціативний) пошук); пошук і фіксацію фактичних даних, що входять до предмету доказування в межах оперативно-розшукової справи; здійснення процесуальних дій та розшуку підозрюваного за дорученням слідчого, прокурора; проведення комплексу заходів оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження.

При цьому змістовно комплекс заходів оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження та оперативний (ініціативний) пошук є тотожними та можуть зараховувати дії, що здійснюються як негласно (з приховуванням мети та професійної належності суб'єкта), так і гласно: 1) опитування осіб за їх згодою; 2) обстеження публічно доступних об'єктів; 3) обстеження публічно недоступних об'єктів за згодою осіб, у розпорядженні (користуванні) яких вони перебувають; 4) збирання публічно доступної інформації з будь-яких джерел; 5) збирання інформації з обмеженим доступом, що міститься в інформаційних банках даних правоохоронних органів, відповідно до своєї компетенції; 6) одержання конфіденційної інформації за згодою осіб, які володіють доступом до неї; 7) візуальне спостереження в публічно доступних місцях; 8) короткочасне впровадження до криміногенного середовища; 9) комплексний аналіз інформації, одержаної під час інших заходів оперативного супроводження кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, у т.ч. негласних у досудовому розслідуванні конкретного злочину.

Визначене нами поняття ОРЗ, а також їх перелік надає можливість подальшої розробки проблеми правових підстав для проведення кожного із них, а також організаційно-правових форм їх здійснення, що має теоретичне й практичне значення і є перспективним напрямком подальших наукових досліджень.

Успішне розслідування та розкриття і розслідування будь-якого злочину може бути здійснено лише за умов його організаційно-тактичного оперативно-розшукового забезпечення.

Враховуючи те, що в ході здійснення оперативно-розшукових заходів під час оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення нерідко порушуються права люди, є необхідність посилення їх гарантій як в ОРД, так і в досудовому провадженні і, зокре-

ма, через посилення відомчого та судового контролю і прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і досудовим провадженням.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Pro operativno-rozshukovu diialnist [On operational investigative activity] Zakon Ukrainy (1992) 22 *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* St. 303 [in Ukrainian].
2. Pro rozvidualni orhany Ukrainy [On intelligence agencies of Ukraine] Zakon Ukrainy vid 22.03.2001 № 2331-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14#Text>> data zvernennia 27.05.2022 [in Ukrainian].
3. Pro kontrozvidualnu diialnist [On counterintelligence activities] Zakon Ukrainy vid 26.12.2002 № 374-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>> data zvernennia 27.05.2022 [in Ukrainian].
4. Pro rozvidku [On intelligence] Zakon Ukrainy vid 17.09.2020 № 912-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#n442>> data zvernennia 27.05.2022 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

ARTICLES

5. Horiaynov K K, Kvasha Yu F, Surkov K V, Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности»: Комментарий [Federal law «On operative and investigative activity»: Commentary] (1997) *Novi Yuryst* 196–352 [in Russian].
6. Ochkin T Ye, Teoretychni problemy klasyfikatsii operativno-rozshukovykh zakhodiv [Theoretical problems of the classification of operational investigative measures] (Donetsk, 2013) <<http://vchilka.in.ua/ippopbb/Ukraine+Kafedra+»Operativno-rozshukovoi+diialnosti»/b/main.html>> data zvernennia 29.05.2022 [in Ukrainian].
7. Orlov Yu, Pokaznyky yakosti operativno-rozshukovoi informatsii [Indicators of the quality of operative and investigative information] (2005) 12 *Pravo Ukrainy* 53–56 [in Ukrainian].
8. Podobnyi O O, Operativno-rozshukove zabezpechennia kryminalnogo provadzhennia pro koryslyvo-nasyllytsku orhanizovanu zlochynnist [Operative investigative support of criminal proceedings on self-interested and violent organized crime] (2013) 4 *Forum prava* 300–305 [in Ukrainian].
9. Pohoretskyi M A, Mezhi doruchen slidchoho orhanu diznannia pro provedennia operativno-rozshukovykh zakhodiv [The limits of the mandate of the investigative body to inquire about the implementation of operative and search measures] (2000) 9 *Pravo Ukrainy* 47–49 [in Ukrainian].
10. Pohoretskyi M A, Zakon Ukrainy «Pro operativno-rozshukovu diialnist»: problemy zastosuvannia okremykh polozhen [Law of Ukraine «On operational investigative activity»: problems of application of certain provisions] (2001) 3 (26) *Visnyk Akad. pravovykh nauk Ukrainy* 205–213 [in Ukrainian].
11. Pohoretskyi M A, Ob'iekt i predmet prokurorskooho nahliadu za operativno-rozshukovoiu diialnistiu [Object and subject of prosecutorial supervision of operational and investigative activities] (2002) 12 *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* 127–130 [in Ukrainian].
12. Pohoretskyi M A, Shandula O O, Problemy zabezpechennia prav liudyny v operativno-rozshukovii diialnosti [Problems of ensuring human rights in operative investigative activities] (2002) 14–14 *Aktualni problemy polityky* 411–416 [in Ukrainian].
13. Pohoretskyi M A, Khotenets V M, Protsesualni i orhanizatsiini formy vzaiemodii orhaniv diznannia i dosudovoho slidstva [Procedural and organizational forms of interaction between bodies of inquiry and pre-trial investigation] (2002) 1 *Pravo i bezpeka* 178–183 [in Ukrainian].
14. Pohoretskyi M A, Sudovyi kontrol i prokurorskyi nahliad za vykorystanniam protokoliv operativno-rozshukovykh zakhodiv yak dokaziv u kryminalnomu protsesi [Judicial control and prosecutorial supervision over the use of protocols of investigative measures as evidence in criminal proceedings] (2003) 2 *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy* 32–38 [in Ukrainian].
15. Pohoretskyi M A, Operativno-rozshukove zabezpechennia borotby z vidmyvanniam dokhodiv nezakonnoho pokhodzhennia [Operational investigative support for the fight against money laundering of illegal origin] (2003) 3 (9) *Mala entsyklopediia notariusa* 87–88 [in Ukrainian].
16. Pohoretskyi M A, Zasoby piznannia v operativno-rozshukovii diialnosti [Means of cognition in operational and investigative activity] (2004) 9 *Pytannia borotby zi zlochynnistiu* 137–149 [in Ukrainian].
17. Pohoretskyi M A, Zakon Ukrainy «Pro operativno-rozshukovu diialnist»: problemy zastosuvannia okremykh polozhen [Law of Ukraine «On operational investigative activity»: problems of application of certain provisions] (2001) 3 (26) *Visnyk Akad. pravovykh nauk Ukrainy* 205–213 [in Ukrainian].

18. Pohoretskyi M A, Meta i zavdannia operativno-rozshukovoi diialnosti [The purpose and tasks of operative investigative activity] (2004) 70 *Problemy zakonnosti* 95–103 [in Ukrainian].
19. Pohoretskyi M A, Operativno-rozshukovi zakhody: poniattia i vydy [Operational investigative measures: concepts and types] (2005) 1 (3) *Derzhavna bezpeka Ukrainy NAN Ukrainy i SB Ukrainy* 61–67 [in Ukrainian].
20. Pohoretskyi M A, Operativno-rozshukovi zakhody: udoskonalennia pravovoho rehuliuвання [Operative and investigative measures: improvement of legal regulation] (2006) 14 *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* 135–145 [in Ukrainian].
21. Pohoretskyi M A, Orhanizovana zlochynnist: tendentsii rozvytku ta zakhody protydyi. Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) [Organized crime: development trends and countermeasures. Fight against organized crime and corruption (theory and practice)] (2007) 16 *Mizhvid. nauk. – dosl. tsentr z problem b-by z orh. zloch.* 99–110 [in Ukrainian].
22. Pohoretskyi M A, Operativno-rozshukovi zakhody: problemy pravovoho rehuliuвання. Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) [Operational investigative measures: problems of legal regulation. Fight against organized crime and corruption (theory and practice)] (2007) 14 *Mizhvid. nauk. – dosl. tsentru z problem b-by z orh. zloch. pry RNBO Ukrainy* 142–144 [in Ukrainian].
23. Pohoretskyi M A, Sukhachova I O, Prokurorskyi nahliad za zakonnistiu vykorystannia materialiv operativno-rozshukovoi diialnosti na dosudovykh stadiakh kryminalnogo protsesu [Prosecutor's supervision over the legality of the use of materials of operative and investigative activities at the pre-trial stages of the criminal process] (2010) 4 *Visnyk Akad. prokuratury* 64–70 [in Ukrainian].
24. Pohoretskyi M A, Sapalov V P, Podolannia protydyi orhanizovanoi zlochynnosti v khodi dosudovoho slidstva [Overcoming organized crime during pre-trial investigation] (2005) 13 *Zb. nauk. prats Nats. akad. Sluzhby bezpeky Ukrainy* 148–152 [in Ukrainian].
25. Pohoretskyi M A, Smyrnova I V, Ahenturna robota federalnykh pravookhoronnykh orhaniv SSHa u sferi borotby z nezakonnym obihom narkotychnykh zasobiv [Agency work of federal law enforcement agencies of the USA in the field of combating illegal drug trafficking] (2007) 5 (19) *Yuryd. radnyk* 101–105 [in Ukrainian].
26. Pohoretskyi M A, Volkov D V, Poperedzhennia nezakonnogo obihu narkotykiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh MVS ta SB Ukrainy [Prevention of illegal drug trafficking in higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs and Security of Ukraine] (2009) 2 (2) *Operativno-rozshukova diialnist: problemy ta shliakhy yikh rozv'iazannia. Dodatok do vypusku № 3 Visnyk Luhanskoho derzh. un-tu vnutr. sprav im. E. O. Didorenka* 21–30 [in Ukrainian].
27. Pohoretskyi M A, Mekhanizm zabezpechennia prav uchastykiv kryminalnogo protsesu [The Mechanism for Ensuring the Rights of Criminal Participants of the process] (2012) 4 *Visnyk Zaporizkoho yurydychnoho instytutu DDUVS93*–101 [in Ukrainian].
28. Pohoretskyi M A, Poniattia kryminalno-protsesualnykh harantii [Concept of criminal procedural guarantees] (2014) 2 *Chasopys Natsionalnogo universytetu «Ostrozka akademiia». Ser.: Pravo* <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_2_27> data zvernennia 25.05.2022 [in Ukrainian].
29. Pohoretskyi M, Prokuror u kryminalnomu protsesi: shchodo vyznachennia funktsii [Prosecutor in criminal proceedings: regarding the definition of functions] (2015) 6 *Pravo Ukrainy* 86–95 [in Ukrainian].
30. Stashchak M V, Spivvidnoshennia poniat «operativno-rozshukove zabezpechennia kryminalnogo provadzhennia» ta «operativno-rozshukove suprovodzhennia kryminalnogo provadzhennia» [Correlation between the concepts of «operational and investigative support of criminal proceedings» and «operative and investigative support of criminal proceedings»] (2013) 4 (51) *Pravo i bezpeka* 117–123 [in Ukrainian].
31. Shumylo M Ye, Teoretychnyi analiz dokazuvannia u kryminalnomu protsesi. Retsenziia na monohrafiu Hmyrka V P Dokazuvannia v kryminalnomu protsesi: diialnisna paradyhma. Teoretychnyi analiz. Problematyzatsiia. SMD-reprezentatsiia: monohrafiia (Dnipropetrovsk, Acad. mytnoi sluzhby Ukrainy) [Theoretical analysis of evidence in the criminal process. Review of the monograph by V.P. Hmyrka Evidence in the criminal process: activity paradigm. Theoretical analysis. Problematisation. SMD-representation: monograph (Dnipropetrovsk, Acad. of the Customs Service of Ukraine)] (2011) 5 *Pravo Ukrainy* 348–351 [in Ukrainian].
32. Servetskyi I V, Problemy teorii operativno-rozshukovykh zakhodiv [Problems of the theory of operative and investigative measures] (2002) 3 *Naukovyi Visnyk NA VSVU* 51–59 [in Ukrainian].
33. Servetskyi I V, Teoretychni zasady sutnosti i zmistu operativno-rozshukovykh zakhodiv [Theoretical principles of the essence and content of operational and investigative measures] (2007) 2–3 *Visnyk Akademii upravlinnia MVS* 78–88 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2007_2-3_8> data zvernennia 27.09.2022 [in Ukrainian].
34. Trubnykov N N, O katehoriakh «tsel», «sredstvo», «rezultat» [About the categories «goal», «means», «result»] (1968) *Vyshcha shkola* 20 [in Russian].

BOOKS

35. Dolzhenkov O F, Dumko A F, Kozachenko I P, *Operativno-rozshukova diialnist yak pravookhoronna funktsiia kryminalnoi militsii* [Operative and investigative activity as a law enforcement function of the criminal police] (Odesa: NDRVV OIVS, 2000) 14 [in Ukrainian].
36. Pohoretskyi M A, *Funktsionalne pryznachennia operativno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional assignment of investigative activity in the criminal process] (Kharkiv, Arsis LTD, 2007) 576 [in Ukrainian].
37. Pohoretskyi M A, *Kryminalno-protseusualni pravovidnosyny: struktura i systema* [Criminal procedural legal relations: structure and system] (Kharkiv, Arsis LTD, 2002) 59–60 [in Ukrainian].
38. Pohoretskyi M A, *Problemy vykorystannia materialiv operativno-rozshukovoi diialnosti v kryminalnomu protsesi* [Problems of using the materials of operative and investigative activity in the criminal process] (Kyiv, Vyd-vo NA SB Ukrainy, 2004) 236 [in Ukrainian].
39. Pohoretskyi M A, *Operativno-rozshukove zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia* [Operative investigative support of pre-trial investigation] *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia: u 10 t. T. VI: Operativno-rozshukova diialnist politsii (militsii) / red. V V Kovalenko, Ye V Moiseiev, V Ya Tatsii, Yu S Shemshuchenko* (Kyiv, Atika, 2010) 613–616 [in Ukrainian].
40. Pohoretskyi M A, *Meta y zavdannia operativno-rozshukovoi diialnosti* [The purpose and tasks of operational search activity] *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia: u 10 t. T. VI: Operativno-rozshukova diialnist politsii (militsii) / vidp. red. V V Kovalenko, Ye V Moiseiev, V Ya Tatsii, Yu S Shemshuchenko* (Kyiv, Atika, 2010) 440–444 [in Ukrainian].
41. Pohoretskyi M A, *Zasoby piznannia v operativno-rozshukovii diialnosti* [Means of cognition in operational and investigative activity] *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia: u 10 t. T. VI: Operativno-rozshukova diialnist politsii (militsii) / red. V V Kovalenko, Ye V Moiseiev, V Ya Tatsii, Yu S Shemshuchenko* (Kyiv, Atika, 2010) 279–282 [in Ukrainian].
42. Pohoretskyi M A, *Operativno-rozshukova diialnist i kryminalnyi protses: problemy vzaimeozv'iazku* [Operative investigative activity and criminal process: problems of interconnection] u 2 ch. Ch. 1 (Luhansk, Luhanskyi derzh. un-t vnutr. sprav im. E.O. Didorenka, 2008) 132 [in Ukrainian].
43. *Prohrama navchalnoi dystsypliny «Pravovi osnovy operativno-rozshukovoi diialnosti» (haluz znan 0304 «Pravo», osvitho-kvalifikatsiinyi riven «Mahistr», spetsialnist 8.03040101 «Pravoznavstvo»)* [The program of the study discipline «Legal foundations of investigative activity» (field of knowledge 0304 «Law», educational qualification level «Master's», specialty 8.03040101 «Legal science»)] / uklad.: Yu M Hroshevyi, S O Hrynenko, O V Kaplina ta in. (Kharkiv, Nats. un-t «Iuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho», 2013) 11 [in Ukrainian].
44. Shumylov A Yu, *Yurydicheskye osnovy operativno-rozisknykh meropriyatiy* [Legal basis of operative and investigative measures] (1999) 128 [in Russian].
45. Shumylov A Yu, *Kratkaia sisknaia entsyklopediia: Deiatelnost operativno-rozisknaia, kontrrazvedivatelnaia, chastnaia sisknaia (detektyvnaia)* [Brief investigative encyclopedia: Operative-investigative, counter-intelligence, private investigative (detective) activity] (2000) 79–81 [in Ukrainian].
46. Servetskyi I V, Dashko V D, *Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy «Pro operativno-rozshukovu diialnist». 3-tie vyd* [Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine «On operative investigative activity». 3rd edition] (Kyiv, Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy, 2006) 400 [in Ukrainian].
47. Pohoretskyi M A, *Problemy vykorystannia materialiv operativno-rozshukovoi diialnosti v kryminalnomu protsesi* [Problems of the use of materials of investigative activity in the criminal process] (Kyiv, Vyd-vo NA SB Ukrainy, 2004) 85–92 [in Ukrainian].

CONFERENCE PAPERS

48. Pohoretskyi M A, *Kryminalno-protseusualni harantii: do vyznachennia poniattia* [Criminal procedural guarantees: to the definition of the concept] *Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Malynovskii chytannia»* (m. Ostroh, 15–16 lystopada 2013 roku) (Ostroh, Vyd-vo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2013) 289–292 [in Ukrainian].
49. Pohoretskyi M A, *Sudovyi kontrol za dotrymanniam konstitutsiinykh prav liudyny u kryminalnomu protsesi ta operativno-rozshukovii diialnosti: stan ta perspektyvy rozvytku* [Judicial control over the observance of constitutional human rights in criminal proceedings and investigative activities: status and prospects for development] *Zabezpechennia prav i svobod liudyny v diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy za suchasnykh umov: materialy Mizhn. nauk-prakt. konf. (m. Kyiv, 4 hrud. 2009 r.)* (Kyiv, DNDI MVS Ukrainy, 2009; Kharkiv, Prava liudyny, 2009) 302–306 [in Ukrainian].
50. Pohoretskyi M A, *Pytannia poperedzhennia zlochyniv proty zhyttia ta zdorov'ia osoby* [The problem of preventing crimes against life and health of a person] *Kryminalno-pravova okhrona zhyttia ta zdorov'ia*

osoby: materialy nauk. – prakt. konf. (m. Kharkiv, 22–23 kvit. 2004 r., NIuAU) (Kharkiv, 2004) 222–225 [in Ukrainian].

51. Pohoretskyi M A, Povnovazhennia prokurora pry zdiisnenni nahliadu za operatyvno-rozshukovoiu diialnistiu [Powers of the prosecutor in the supervision of operational and investigative activities] *Reformuvannia orhaniv prokuratury Ukrainy: problemy i perspektyvy: materialy. mizhn. nauk.* – prakt. konf., 2–3 zhovt. 2006 r. (Kyiv, Vyd-vo Hen. prokuratury Ukrainy; Akad. prokuratury Ukrainy, 2007) 124–127 [in Ukrainian].

52. Pohoretskyi M A, Konstytutsiia Ukrainy i problemy zabezpechennia prav osobystosti v operatyvno-rozshukovii diialnosti [The Constitution of Ukraine and the problems of ensuring individual rights in investigative activities] *Konstytutsiia Ukrainy – osnova modernizatsii suspilstva: materialy nauk.* – prakt. konf. (m. Kharkiv 21–22 cherv. 2001 r.) (Kharkiv, Pravo, 2001) 371–374 [in Ukrainian].

53. Pohoretskyi M A, Zabezpechennia osnovnykh prav i svobod liudyny v kryminalnomu protsesi Ukrainy, proholoshenykh u Zahalnoi Deklaratsii prav ta svobod liudyny i zakriplyenykh v Konstytutsii Ukrainy [Ensuring basic human rights and freedoms in the criminal process of Ukraine, proclaimed in the General Declaration of Human Rights and Freedoms and enshrined in the Constitution of Ukraine] *Prava liudyny i pravova derzhava (Do 50-i richnytsi Zahalnoi deklaratsii prav liudyny): tezy dop. ta nauk. povidomlen nauk.* konf. vyklad. skladu, 10–11 hrud. 1998 r. (Kharkiv, Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 1998) 168–171 [in Ukrainian].

54. Pohoretskyi M A, Operatyvno-rozshukove zabezpechennia kryminalnogo sudochynstva: poniattia ta sutnist [Operational investigative support of criminal justice: concept and essence] *Pravova derzhava: istoriia, suchasnist ta perspektyvy formuvannia v Ukraini: III Vseukr. nauk.* – prakt. konf. (m. Zaporizhzhia, 23 kvit. 2010 r.): materialy: u 2 ch. Ch. II. (Zaporizhzhia, Yuryd. in-t DDUVS, 2010) 104–107 [in Ukrainian].

55. Pohoretskyi M A, Operatyvno-rozshukove zabezpechennia dosudovoho slidstva [Operative investigative support of pre-trial investigation] *Slidcha diialnist: problemy teorii ta praktyky: materialy nauk-prakt. konf. ta kruholoh stolu* (m. Dnipropetrovsk, DDUVS, 22 i 26 trav. 2008 r.) (Dnipropetrovsk, DDUVS, 2008) 162–165 [in Ukrainian].

56. Pohoretskyi M A, Poperedzhennia zlochyniv zasobamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti [Prevention of crimes by means of investigative activity] *Poperedzhennia zlochyniv sub'iektamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti: materialy nauk.prakt. konf.* (m. Kharkiv, 17 hrud. 2010 r.) (Kharkiv, KhNUVS, 2010) 13–15 [in Ukrainian].

57. Pohoretskyi M A, Pytannia poperedzhennia sluzhbovykh zlochyniv u sferi hospodarskoi diialnosti operatyvno-rozshukovymy zakhodamy [The issue of prevention of official crimes in the field of economic activity by operational and investigative measures] *Problemy zapobihannia sluzhbovym zlochynam u sferi hospodarskoi diialnosti: materialy nauk.* – prakt. seminaru (m. Kharkiv, 9 lystop. 2004 r.) (Kyiv, Yurinkom Inter, 2005) 147–149 [in Ukrainian].

58. Pohoretskyi M A, Poperedzhennia koruptsiinykh diian: orhanizatsiino-pravovi aspekty [Prevention of corruption: organizational and legal aspects] *Vidpovidalnist posadovykh osib za koruptsiinu diialnist: zb. materialiv mizhn. nauk.* – prakt. seminaru (11–12 trav. 2001 r.) (Kharkiv, Skhidno-rehion. tsentr humanitarno-osvitnikh initsiatyv, 2003) 101–104 [in Ukrainian].

59. Pohoretskyi M A, Meta i zavdannia kryminalnogo protsesu v novomu KPK Ukrainy [The goal and task of the criminal process in the new Criminal Procedure Code of Ukraine] *Ukrainske pravosuddia: zdobutky ta perspektyvy: materialy Vseukr. nauk-prakt. konf.* (m. Chernivtsi, 16 trav. 2008 r.) (Chernivtsi, Ruta, 2008) 363–368 [in Ukrainian].

60. Pohoretskyi M A, Meta i zavdannia kryminalnogo protsesu [Purpose and tasks of the criminal process] *Aktualni problemy kryminalnogo prava, protsesu ta kryminalistyky: materialy V Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, prysviachena KhKh-richchiu Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy* (m. Odesa, 1 lystopada 2013 r.) (Odesa, Feniks, 2013) 505–508 [in Ukrainian].

EDITED BOOKS

61. Busel V T (red.), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (Kyiv, Irpin: VTF «Perun», 2009) 1280 [in Ukrainian].

62. Borodych L V (red.) *Operatyvno-rozshukova diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav. Zah. chastyna* [Operative and investigative activities of internal affairs bodies. General part] (Luhansk: RVV LIVS, 1999) 18 [in Ukrainian].

Iskenderov E.F.,
Doctor of Science in Law,
Professor of the Department of Law
Enforcement and Anti-Corruption Activities,
Educational and Scientific Institute of Law,
Interregional Academy of
Personal Management

ORCID ID: 0000-0002-9613-3806

Pohoretskyi M.M.,
Candidate of legal sciences
Associate Professor of the Department of
Criminal law and criminology of the
National Academy of the Security Service
of Ukraine

ORCID ID: 0000-0003-2888-0911

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/19-40>

CONCERNING THE DEFINITION OF THE CONCEPT AND CONTENT OF THE OPERATIVE AND INVESTIGATIVE ENFORCEMENT OF THE IMPLEMENTATION OF CRIMINAL PROCEDURAL GUARANTEES BY THE PROSECUTING PARTY

Abstract. *The article is devoted to the study of the definition of the concept and content of operational investigative support for the implementation of criminal procedural guarantees of the prosecution.*

The authors analyzed scientific approaches to the definition of the concept of «operational and search activity» and concluded that the researched category is a set of agreed, interconnected and combined with each other by the common goal and tasks of the actions of entities authorized by the Law on operational and search activities, which are carried out mainly covertly through the use of operational forces, means, methods and forms.

A classification of operational search measures has been developed.

It was determined that operational-search measures, which include both intelligence-search and counter-intelligence measures carried out by subjects of operational-search activity, should be distinguished from counter-intelligence measures carried out by counter-intelligence units of the Security Service of Ukraine to obtain factual data about intelligence and subversive activities of special services of foreign states and organizations and are regulated by the Law of Ukraine «On Counterintelligence Activities» of December 26, 2002 (Articles 6, 7, 8) and departmental regulatory and legal acts, as well as from intelligence activities carried out by intelligence agencies of Ukraine for the purpose of obtaining information necessary to ensure the interests of the security of citizens, society and the state, and are regulated by secret departmental normative acts, since the Law of Ukraine «On Intelligence Bodies of Ukraine» does not regulate the conduct of such activities, but only defines the legal basis of the organization and activity of special bodies state authorities that carry out intelligence activities in order to protect the national interests of Ukraine from external threats, the procedure for control and supervision of their activities, as well as establishes the legal status of employees of these bodies, their social guarantees.

It has been established that operational investigative support of criminal procedural evidence at pre-trial investigation covers the activities of operational units for the detection of crimes (operative (initiative) search); search and recording of factual data included in the subject of evidence within the scope of the operational investigation case; execution of procedural actions and search of the

suspect on behalf of the investigator, prosecutor; implementation of a complex of measures for operative and investigative support of criminal proceedings. Operational investigative provision of criminal procedural evidence affects guarantees of human rights both in operational investigative activities and in criminal proceedings.

It is proved that the successful investigation and disclosure and investigation of any crime can be carried out only under the conditions of its organizational-tactical operational-search support.

It is justified that, based on the fact that in the course of operational-investigative measures during the operational-investigative implementation of criminal procedural guarantees of the prosecution, human rights are often violated, there is a need to strengthen their guarantees both in ORD and in pre-trial proceedings and, in particular, due to the strengthening of departmental and judicial control and prosecutorial supervision of operational investigative activities and pre-trial proceedings.

Key words: *evidence, evidence, operational and investigative measures, the prosecution, guarantees of human rights, prosecutorial supervision, departmental control, judicial control.*